

Бібліографія

1. Антохова І.М. **Підвищення ефективності використання трудового потенціалу (регіональні аспекти)**: Автореф. дис. ... кандидата екон. наук / НАН України; Інститут регіональних досліджень — Львів, 2000. — 19с.
2. Чорноморченко Н.В. **Ефективність використання трудового потенціалу та його соціально- економічна оцінка (на прикладі підприємств з підземним видобутком руди Криворізького басейну)**: Автореф. дис. ... кандидата екон. наук / НАН України; Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2000. — 20с.
3. Сембер С.В. **Використання трудового потенціалу в умовах структурної перебудови економіки (на матеріалах міста Ужгорода)**: Автореф. дис. ... кандидата екон. наук / НАН України; Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2000. — 19с.
4. Шевчук Л.Т. **Медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу: регіональний аналіз і прогноз** / Інститут регіональних досліджень. — Л., 2003. - 489с.

Рецензент д. е. н., професор Павліха Н.В.

УДК 658.14

НІКОЛАЄНКО І.В

РОЗРОБКА МОДЕЛІ РИЗИКОВОГО СПЕКТРУ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті запропонована розробка моделі ризикового спектру підприємства, яка дозволяє детально досліджувати і аналізувати експозицію ризику (причини виникнення ризику і тип цінностей, що знаходяться під загрозою).

Development of model of risk spectrum of enterprise, which allows in detail to probe and analyse a risk display is offered in the article (reasons of origin of risk and type of values which are under threat).

©Ніколаєнко І.В. - викладач Чернігівського державного інституту економіки і управління

Ключові слова: ризик, ризиковий спектр, підприємницька діяльність, експозиція ризику, причини виникнення ризику

3 переходом до нових умов господарювання, з формуванням нових стратегій підприємств, орієнтованих на економіку ринкового типу, з неоднозначністю тенденцій економічного розвитку, з нестабільністю механізму ринкового регулювання та інших подій і причин, що породжують невизначеність і ризик, стає необхідним пошук ефективних механізмів управління ризиком у системі менеджменту. Відомо, що уникнути ризиків у діяльності підприємства неможливо навіть за умови ухвалення найефективніших планів, найоптимальніших рішень.

Аналіз останніх досліджень, в яких розглядаються проблеми ризику, показує, що у науковій економічній літературі по-різному інтерпретується поняття „ризик”. Причиною існування великої кількості визначень є багатогранність цього поняття, неоднозначність проявів та несподіваність наслідків.

Як відомо, підприємницький ризик виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаної з виробництвом, реалізацією та споживанням продукції, проведенням товарно-грошових чи фінансових операцій, здійсненню науково-технічних чи соціально-економічних проектів і програм. Професор Д. Хуммель визначає підприємницький ризик, як можливість втрати частини ресурсів або недоотримання очікуваних доходів порівняно з рівнем, передбаченим найраціональнішим використанням ресурсів за умов сталого розвитку [11].

На думку деяких сучасних американських науковців, ризик – це ймовірність понесення збитків та втрат [10, 442; 12, 143], деякі автори дають таке визначення: ризик – це ймовірність (загроза) втратити підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків або збиткові витрати, що виникли внаслідок певної виробничої та фінансової діяльності [6, 58; 8, 206].

Ризик у наведених вище трактуваннях розглядається як категорія, що спричиняє лише негативні наслідки. Такі визначення є однобічними, тому що відомо, що практично усі види ризику вміщують не лише негативну, але і позитивну сторони. Зауважимо, що менеджер, який уникає ризику, позбавляє підприємство досягнення значних вигод і успіхів.

Дохід – це премія за ризик. Лі Пушавер і Роберт Екклес пропонують будь-який ризик розглядати у формі тривимірної моделі, як сукупність характеристик, направлених в трьох вимірах. Перший вимір – ризик як небезпека. Другий – ризик як невизначеність. Третій – ризик як можливість (шанс) [7, 14]. Отже, ризик є багатоаспектним явищем і може безпосередньо впливати на прибутки, доходи, продуктивність праці тощо. А тому, на нашу думку, найповнішим і змістовним тлумаченням ризику буде наступне визначення: ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості і конфліктності в ситуації неминучого вибору й відображає ступінь досягнення очікуваного результату.

У цьому визначенні варто звернути увагу на узагальнені ситуації, у яких може виявлятися ризик: невизначеність, випадковість і конфліктність. Немає цих ситуацій – немає і ризику. Під конфліктом може розумітися змагання, суперечка, воєнні дії, але стосовно підприємництва – конкуренція. Об'єктивність ризику полягає у тому, що він існує незалежно від суб'єкта, на якого він спрямований, суб'єктивність відбивається в його різній оцінці кожним індивідумом.

Взагалі виробничої підприємницької діяльності без ризику не існує. Тому, завдання полягає у тому, щоб ураховувати ризики під час формування систем управління підприємством, що дозволить не лише зменшити ймовірність та розмір можливих збитків, а й створити умови для отримання найкращих економічних результатів.

Отже, ризику позбутися неможливо, можна лише його контролювати і намагатися керувати ним. І тому, у зв'язку з цим, ми пропонуємо розробку моделі ризикового спектру виробничих підприємств, який допоможе передбачати, досліджувати та аналізувати ризик (його наслідки) і причини, що можуть породжувати його.

Як відомо, кожна ризикова експозиція має, по крайній мірі, три виміри:

1. тип цінності, що знаходяться під загрозою, тобто – це втрати, які фактично може понести підприємство від ризику;
2. джерело, що породжує ризик;
3. величина можливих і фактичних фінансових і інших наслідків.

Для того, щоб здійснити розробку ризикового спектру підприємства, розглянемо детальніше вищеподані компоненти ризикової експозиції.

Втрати від ризику. Наприклад, згідно з поглядом Е.А. Уткіна, втрати, які можуть бути в підприємницькій діяльності, доцільно поділити на матеріальні, трудові, втрати часу, фінансові, спеціальні види втрат [9, 302-303]. Матеріальні види проявляються у непередбачених в підприємницькому проекті додаткових витратах і прямих втратах обладнання, майна, продукції, сировини, енергії і т.д. Матеріальні збитки доречно визначати в тих же одиницях, в яких вимірюється кількість даного виду матеріальних ресурсів, тобто в фізичних одиницях ваги, об'єму, площі і ін. Для того, щоб перевести збитки у вартісне вимірювання, необхідно фізичні виміри помножити на ціну одиниці відповідного матеріального ресурсу. Для матеріальних ресурсів, вартість яких відома, збитки одразу можна оцінити в грошовому виразі. Маючи оцінку ймовірних втрат по кожному із окремих видів матеріальних ресурсів у вартісному виразі, реально звести їх воедино, дотримуючись при цьому правил дій з випадковими величинами і їх ймовірностями.

Трудові збитки представляють собою втрати робочого часу, що викликані випадковими, непередбачуваними обставинами. В безпосередньому вимірі трудові втрати виражаються в людино-годинах, людино-днях або просто годинах робочого часу. Переведення трудових втрат у вартісне, грошове вираження здійснюється шляхом множення людино-годин на вартість (ціну) однієї години.

Фінансові збитки – це прямий грошовий збиток, пов'язаний з непередбачуваними платежами, виплатою штрафів, сплатою додаткових податків, втратою грошових засобів і цінних паперів. Крім того, фінансові збитки можуть виникнути у недоотриманні і неотриманні коштів із передбачуваних джерел, при неповерненні боргів, несплаті покупцем поставленої йому продукції, зменшенні виручки внаслідок падіння цін на послуги і продукцію, що реалізується.

Втрати часу існують тоді, коли процес підприємницької діяльності йде повільніше, ніж передбачалося. Пряма оцінка таких збитків здійснюється в годинах, днях, тижнях, місяцях відставання в досягненні передбачуваного результату. Щоб перевести оцінку втрат часу у вартісне вираження, необхідно

встановити, до яких втрат доходу, прибутку від підприємництва здатні привести випадкові втрати часу.

Спеціальні види втрат проявляються у формі нанесення збитку здоров'ю і життю людей, навколишньому середовищу, престижу підприємця, а також внаслідок інших неблагополучних соціальних морально-психологічних наслідків. Частіше всього, спеціальні види втрат досить важко виразити в кількісному, тим більше у вартісному виразі. Для кожного із видів втрат вихідну оцінку ймовірності їх виникнення і величини проводять за визначений час (місяць, рік), строк функціонування бізнесу.

Відзначимо, що це далеко не остаточний перелік видів втрат в підприємницькій діяльності, він може змінюватися, в силу того, що в діяльності кожної окремої комерційної організації цей перелік буде визначатися ситуативно, в залежності від головної в певний момент проблеми; в залежності від того, на якому етапі життєвого циклу вона знаходиться; які рішення, і як приймає управлінський персонал; які зміни відбуваються в навколишньому середовищі тощо.

При проведенні комплексного аналізу можливих втрат для оцінки ризику важливо встановити та дослідити усі можливі причини, тобто джерела, що породжують його. І хоча в кожній організації конкретні причини досить індивідуальні, з загальних позицій вони можуть бути розподілені на внутрішні і зовнішні. Запропонований нижче розподіл причин ризику має в більшій мірі ситуаційну основу, оскільки саме в динаміці комерційної організації і її зовнішнього середовища криються причини виникнення можливих втрат. Хоча, наголошуємо, можливі і інші класифікації.

Отож, зовнішні причини, що породжують фактор ризику:

- конкуренція;
- регіональна економічна ситуація (наприклад, спад попиту у зв'язку з погіршенням ситуації в регіоні і т.д.);
- національна економічна ситуація (наприклад, підвищення тарифів на електроенергію, транспортні перевезення і т.д.);
- глобальна економічна ситуація (кризи на зовнішніх ринках збуту і т.д.);
- техногенна ситуація (аварії на трубопроводах і т.д.);
- політична ситуація;

- ситуація на фінансових ринках (збої платіжних систем; проблеми курсу валюти, їх конвертованості і переказів; проблеми в нормальній роботі страхових систем; проблеми в банківській діяльності);

- інфраструктурні трансформації, що негативно відображаються на діяльності підприємств (збої в зв'язку, залізничних перевезеннях і т.д.);

- недосконалість трудових норм (недосконалість законодавчої бази; судово-арбітражної системи; механізму виконання судових рішень);

- цілеспрямовані дії індивідуумів, груп і інших суспільств на нанесення шкоди даному об'єкту.

Тепер розглянемо внутрішні причини, в основі розподілу яких, нами прийняті операційно-ситуаційні ознаки.

Отож, внутрішні причини:

- операційно-технологічні;

- адміністративно-управлінські;

- інженерно-наукові;

- інфраструктурні (внутрішня інфраструктура);

- ресурсні (недолік обігових засобів, некваліфікований персонал і ін.);

- мотиваційні (можуть бути пов'язані з інтересами окремих робітників і їх груп, з їх ментальністю, з корпоративними проблемами тощо).

Отож, розглянувши основні елементи експозиції ризику, тобто можливі втрати і причини їх виникнення, розробимо ризиковий спектр підприємства, що буде мати вигляд матриці (рисунок 1).

Розглянувши наведену модель, відзначимо, що теоретично вона дозволяє враховувати при управлінні ризиками всі можливі сполучення „причини ризику – втрати від настання події” і в цьому розумінні вона є основою для розробки стандартних процедур діагностики і управління ризиками. З практичної сторони, вона дає можливість ризик-менеджеру, або іншій відповідальній особі з питань ризику, не обмежуватися лише аналізом звичних ризикових ситуацій, що найбільш часто виникають, а проглядати усі можливі варіанти, включаючи навіть сполучення всередині стовпців і колонок матриці, задаючи собі різні запитання.

Наприклад, який розмір фінансових втрат понесе підприємство, внаслідок підвищення тарифів на електро-

Причини виникнення ризику	Експозиції ризику					
	Матеріальні втрати	Трудові втрати	Фінансові втрати	Утра-ти часу	Спеціальні види втрат	... n
	1	2	3	4	5	...
Зовнішні причини						
Конкуренція	а					
Регіональна економічна ситуація	б					
Національна економічна ситуація	в					
Глобальна економічна ситуація	г					
Техногенна ситуація	д					
Природні катаклізми	е					
Соціальна ситуація	ж					
Політична ситуація	з					
Ситуація на фінансових ринках	к					
Недосконалість правових норм	л					
Цілеспрямовані дії індивідумів і суспільств	м					
Внутрішні причини						
Операційно-технологічні	н					
Адміністрати-вно-управлінські	о					
Інженерно-наукові	п					
Інфраструктур-ні	р					
Ресурсні	с					
Мотиваційні	т					
... т	...					

Рис. 1. **Модель ризикового спектру підприємств**

енергію (див. рис. 1 – сполучення кліток 3в), або ж, скільки втрачено робочого часу внаслідок неефективного делегування повноважень адміністративно-управлінським персоналом (сполучення кліток 4о).

Зауважимо, що дана матриця може постійно коригуватися, так як причини і експозиції ризику мають характеристику постійно змінюватися, а тому, актуально буде зробити гіперпосилання кожної причини і експозиції ризику. Наприклад, 1 – матеріальні втрати можна розподілити на матеріальні активи та нематеріальні активи; е – природні катаклізми на пожеари, землетруси, повені, засухи, зливи тощо. Така конкретизація дозволить більш детальніше дослідити подію, тобто встановити конкретну причину, що призвела до конкретного збитку. Отож, деталізуючи кожну „вісь” матриці, можна підійти до найдетальнішого аналізу ризиків і втрат. Можна, навіть, аналізувати взаємодії між внутрішніми і зовнішніми причинами ризику, досліджувати впливи (наприклад, зміна світової і національної економічних ситуацій).

Головне полягає в тому, що матриця дозволяє стандартно, адресно аналізувати можливі втрати певного досліджуваного об'єкта.

1. Функціонування підприємств пов'язане з комплексом ризиків внутрішнього і зовнішнього характеру в усіх сферах їхньої діяльності.

2. Необхідною і головною умовою забезпечення економічної безпеки підприємств є застосування ризик-менеджменту в управлінні діяльністю цих підприємств.

3. Запропонована розробка ризикового спектру у підприємницькій діяльності хоча і не забезпечує повного врахування фактора ризику, проте створює можливість для зниження ступеня фактора ризику, а тому, це дає можливість рекомендувати підприємствам залучати до співпраці ризик-менеджерів, як безпосередніх виконавців по зниженню фактору ризику, який розроблятиме характерну даному об'єкту модель ризикового спектру, що дозволяє детально вивчати і досліджувати ризик, а отже, передбачати і уникати випадкових і несприятливих обставин.

4. Конкретизація шляхів мінімізації ризиків у діяльності підприємств є завданням подальших досліджень.

Бібліографія

1. Альтин А.П. **Риск и его роль в общественной жизни.** – М.: Мысль, 1989.- с.
2. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І., Верчено П.І. **Системне використання об'єктивних і суб'єктивних показників ризику у фінансово-економічній сфері** // Фінанси України, 2000, №12. - с. 16-24.
3. Гранатуров В.М., Шевчук О.Б. **Ризики підприємницької діяльності: Проблеми аналізу.** - К.: Зв'язок, 2000.
4. Лапуста М.Г., Шаршукова Л.Г. **Риски в предпринимательской деятельности.** – М.: ИНФРА – М, 1998.
5. Машина Н. І. **Економічний ризик і методи його вимірювання: Навчальний посібник.** – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.
6. **Риски в современном бизнесе** / П.Г. Грабовый, С.Н. Петрова, С.И. Полтавцев и др. – М.: Аланс, 1994.
7. **Риск-менеджмент: Учебник** / В.Н. Вяткин, И.В. Вяткин и др. – М.:Издательско-торговая корпорация „Дашков и К”, 2003–512 с.
8. Уткин Э.А. **Антикризисное управление.** – М.: ЭКМОС, 1997.
9. Уткин Э.А. **Курс менеджмента. Учебник для вузов.** – М.: Издательство „Зерцало”, 1998. – 448с.

Рецензент д. е. н., професор Римар М.В.

УДК 330.322 (075.8)

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГУ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА ТА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ

ІВАНЧЕНКО А.М.

Розкривається значення та особливості маркетингу у сфері нерухомості, охарактеризована специфіка маркетингових комунікацій на усіх етапах життєвого циклу об'єкту, а також рівень маркетингових послуг.

Value and features of marketing in sphere of the real estate reveals, specificity of marketing communications at all stages of

©Іванченко А.М. - к.е.н., доцент Національного університету водного господарства та природокористування